

УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРА

№ 4 (1012), 2013

www.uaculture.com

МІНІСТЕРСТВО
КУЛЬТУРИ
УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНЕ
ГАЗЕТНО-
ЖУРНАЛЬНЕ
ВИДАВНИЦТВО

Український рок:
Легенди химерного краю

Ален Ремі:
Велика культурна гра

Містичний чорнозем
Олександра Сухоліта

У рубриці «Студії» пропонуємо до розгляду наукову статтю доктора філософських наук, доцента кафедри філософії та релігієзнавства НаУКМА Тараса Лютого. Продовжуємо тему культурного плюралізму й дізнаємося про можливість української культури вирізнитися з-посеред інших культур

Тарас ЛЮТИЙ

До ідеї «культурного плюралізму»

Термін «культурний плюралізм» потрапив у широкий загально-гуманітарний обіг з понятійного апарату суспільних дисциплін, адже використовується в ситуаціях, коли невелика соціальна група здатна зберігати власну культурну ідентичність у значно більшій спільноті, а її цінності та звичаї можуть не тільки переїматися останньою, але й узгоджуватися із законами та вартостями соціуму в цілому.

Живучи в сучасному світі, важко не помітити діалогу культур, який оприявнюється не тільки на комунікативному, але й символічному рівні. Крім того, годі ігнорувати взаємне проникнення, нерідко доволі несхожих, культур, яке окреслюють багатьма поняттями: дифузія, конвергенція, інтеграція, зближення, асиміляція, взаємодія і подібне. Без процесів

КОЛИ ГОВОРЯТЬ ПРО «КУЛЬТУРНИЙ ПЛЮРАЛІЗМ», ЗАЗВИЧАЙ ІДЕТЬСЯ ПРО НАЯВНІСТЬ ВІДНОСНО СИЛЬНОЇ ДОМІНУЮЧОЇ КУЛЬТУРИ, ЩО ВКЛЮЧАЄ В СЕБЕ НАЦІОНАЛЬНУ ІДЕНТИЧНІСТЬ ТА ІНШІ ЕЛЕМЕНТИ КУЛЬТУРНОГО БУТТЯ

динаміки, які стоять за цими словами, не просто збагнути специфіку формування єдиної всесвітньої спільноти. Разом з тим, описаний стан справ не обходиться без інших, почасти протилежних феноменів, які спряжені з визначенням культурної ідентичності, вираженням неповторності культур або встановленням культурної автономії [тут і далі див.: 4, с. 4].

Іншими словами, визначуване поняття відсилає до принципів культурного розмаїття,

коли та чи інакша позиція або спосіб інтерпретації мають право на існування, позаяк є рівноцінними. Ідеї культурного плюралізму сягають прагматичної філософії Вільяма Джеймса та Джона Дьюї, а також таких мислителів як Горас Каллен і Рендольф Борн [5]. Однак, варто пригадати, що значно раніше — ще в 1712 році — німецький філософ Християн Вольф запровадив поняття «плюралізм» (від лат. *pluralis* — множинний), яке було покликане протистояти тій тезі, що форми осмислення чи буття, врешті-решт, зводяться до одного, вивіреного, первня.

Якщо ж застосувати цей термін до загальносвітового контексту, можна стверджувати, що окремі, почасти несхожі культурні домініони, беручи участь у спільних економічних, технологічних, чи то пак, інформаційних процесах — спроможні таки вирішувати загальні проблеми. Зважаючи на це, визнається рівність культур, безвідносно до їхнього потенціалу, позаяк право на особливий спосіб буття мусить бути покладений в основу вимог до сучасних цивілізацій. Тому, крім світоглядного принципу культурного різноманіття, поняття «культурний плюралізм» має враховувати ще й низку заходів, які спрямовані на заохочення й упорядкування означеної багатоманітності [див.: 2, с. 200].

Відтак, коли говорять про «культурний плюралізм», зазвичай ідеться про наявність відносно сильної домінуючої культури, що включає в себе національну ідентичність та інші елементи культурного буття (приміром, художню культуру, чи навіть різного роду субкультури). Втім, у культурі плюралізму самостійні групи здатні не просто співіснувати пліч-о-пліч, але й зважати на якісні ознаки інших груп, з огляду на те, наскільки вони конгруентні щодо домінуючої культури. Ось чому показовим моментом плюралістичного

gallerix.ru

Пітер Брейгель старший.
Битва Масниці і посту.
1559.
Олійні фарби, панель.
Kunsthistorisches Museum,
Vienna, Austria

суспільства є те, чи приділяє воно належну увагу інтеграції своїх членів до різного роду спільнот, а не лишається на рівні асиміляції.

В історичній ретроспективі спостерігається кілька тенденцій динаміки культурного розвитку. Одна з них визначається партикуляризмом або відособленням, коли акцент робиться

на плеканні й зміцненні, сказати б, внутрішньої культурної ідентичності [1, с. 96]. В певний період існування античних цивілізацій подібні риси вільно відшукати в давньогрецькій культурі, що виробила поняття «варварства». Останнє — це не тільки мовна відмінність, але і неможливість кожного члена культури публічно виголошувати й спільно вирішувати проблеми.

Та хоч там як, але спільноти не задовольняються узвичаєними формами культурного буття, позаяк останні з часом стають рутинними, пасивними, невідповідними викликам сучасності [1, с. 97]. Так, згадані греки не могли не здійснювати запозичень у сусідніх культур: єгипетської, вавилонської, фінікійської, перської, хетської та інших. На подібні властивості культури вказував Георг Зиммель,

**КУЛЬТУРА, БУДУЧИ ЗАКОНСЕРВОВАНОЮ,
ПОВІК НЕ ЗМОЖЕ СТАТИ САМОДОСТАТНЬОЮ.
АДЖЕ КУЛЬТУРНИЙ РОЗВІЙ УМОЖЛИВЛЮЄ
ТІЛЬКИ ВЗАЄМОДІЯ З ІНШИМИ КУЛЬТУРАМИ,
СПРІЯЮЧИ ОНОВЛЕННЮ, ЗРОСТАННЮ ТА
ТВОРЧОСТІ**

вивчаючи стан західної культури в ХХ столітті. В кожному разі, незмінювана культура миттєво піддається стагнації. З іншого боку, коли запозичення або запровадження зразків інших культур починає переважати — культура неодмінно позбавляється властивої їй виваженості й скочується до деградації. Схожим чином міркував Освальд Шпенглер, стверджуючи: загибель будь-якої культури характеризується переходом від культури до цивілізації. Тобто, він наполягав на протиставленні двох станів — становлення (культура) й усталене (цивілізація). Арнольд Тойнбі, в свою чергу, зазначав, що елліністична цивілізація цілковито розклалася в результаті комунікацій із сусідніми цивілізаціями: приміром, сирійською та християнською, котра, врешті, змінила її.

Зрозуміло, що жодна культура, будучи законсервованою, повік не зможе стати самодостатньою. Адже культурний розвій уможлиблює тільки взаємодія з іншими культурами, сприяючи оновленню, зростанню та творчості.

Фрідріх Ніцше [3, с. 189-202], розглядаючи підсумки франко-прусської війни 1870-71 рр., коли відбулося політичне об'єднання невеликих німецьких держав під орудою Пруссії, наголошував на неправомірності одного з, на його думку, хибних висновків: війна була бойовищем, у котрому зіштовхнулися не просто дві нації, а дві культури, де перемогу вибороли німці. Ніцше закликає не плутати поняття «німецького духу» й «німецького райху». Він наполягає: культура нікуди не дівається зі зникненням нації чи держави, котра є її творцем. Так, після поразки французів, їхня культура не просто продовжує існувати, але інші культури перебувають, як і раніше, в залежності від неї.

Ніцше порушив питання про концепцію культури й мистецтва, а також здійснив критику сучасного йому суспільства, де важливими були поступливість, дисципліна, вправність. Саме це, на його думку, призводило до панування політичної сили, що підтримувалася пристосуванством і снобізмом, а не самобутньою творчістю. Для філософа важливими є кілька закидів: незгода з поширенням доктрини, згідно з якою держава є найвищою формою й найбільшим авторитетом суспільного буття. Позаяк держава успадкувала колишню функцію церкви й вимагає свого вшанування. Продуктантами подібної ідеї є спільноти, котрі творять ерзаци культури, її штучарські зразки. Прагнучи заволодіти людським дозволям, вони стають, такими собі, виробниками того, що ми нині називаємо «масовою культурою». Тут йдеться не тільки про художні якості, а й про зловживання успіхом. Саме в такому осередку хаотичного змішання знань і стилів зникає чисте поняття культури. Останню він характеризує як єдність мистецького стилю в усіх життєвих проявах народу. Проте серед різноманітних культур можна спостерігати прагнення до агону, тобто, можливість вирізнитися з-посеред інших культур, ба навіть домінування

оригінальної культури. Натомість, суспільство пронизане некритичними уявленнями, що володіє справжньою культурою. Цей різновид людей, які сповідують означене переконання, Ніцше іменує філістерами. До них дозволено зарахувати носіїв негрунтової освіти: вони не відкриті до культурного розмаїття, а шукають заходів, інституцій, закладів, що відповідають їхньому однотипному рівню.

В модерному суспільстві відбувається економічна й політична дезінтеграція одночасно з розвитком вільного ринку й політичної демократії. Оприявнюються прагнення до накидання монолітного авторитету. Держава рухається в бік однорідності, що не сприяє творчій свободі. Відтак, вільна думка під протекцією держави неможлива, позаяк підважується сенс розмислу.

Заради справедливості варто сказати, що поняття «культурний плюралізм» теж поволи зазнає змін. Суспільства, в яких наразі не сформувалася сильна домінуюча культура, можуть сповідувати принципи так званого «мультикультуралізму» [1, с. 102]. Справді, наприкінці ХХ століття поняття «культурний плюралізм» подекуди починає оформлюватися в теорію «мультикультуралізму», згідно з якою виокремлюються фрагментарні, ба навіть не пов'язані між собою культури. Мультикультуралізм часто-густо тлумачать як безконфліктне співжиття на спільному терені безлічі гетерогенних культурних утворень. Прихильники цієї доктрини наполягають на тому, що плюралізм культур цілком відображається в уявленнях про справедливість, рівність, свободу, досконалість тощо.

ЖИВУЧИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ, ВАЖКО НЕ ПОМІТИТИ ДІАЛОГУ КУЛЬТУР, ЯКИЙ ОПРИЯВНЮЄТЬСЯ НЕ ТІЛЬКИ НА КОМУНІКАТИВНОМУ, АЛЕ Й СИМВОЛІЧНОМУ РІВНІ

Література

1. Дианова В.М. Культурный плюрализм в условиях глобализации // Россия и Грузия: диалог и родство культур: сборник материалов симпозиума. Выпуск 1. — СПб.: Санкт-Петербургское философское общество, 2003. — С. 93-103.
2. Малахов В.С. Культурный плюрализм: благое пожелание или работающая модель? // Куда идет Россия? Формальные институты и неформальные практики. М.: Московская высшая школа социальных и экономических наук, 2002. — С. 199-210.
3. Ніцше Ф. Повне зібрання творів: Критично-наукове видання у 15 томах / Фрідріх Ніцше. — Т. 1. Народження трагедії; Невчасні міркування I-IV; Твори спадку 1870-1873. — Львів: Астролябія, 2004. — 770 + XII с.
4. Усманов Д.И. Культурный плюрализм в условиях глобализации // Белгородская Международная Модель ООН. Экономический и Социальный Совет. Доклад эксперта. — Белгород, 2011. — 29 с.
5. Cultural pluralism // http://en.wikipedia.org/wiki/Cultural_pluralism.